

Отримано: 12 вересня 2017 р.

Прорецензовано: 8 жовтня 2017 р.

Прийнято до друку: 12 жовтня 2017 р.

e-mail: eng.teacher@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-182-186

Лавренчук Я. В. Орфофонія англійських голосних у спонтанному мовленні британців, американців та канадійців / Я. В. Лавренчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». – Острого: Вид-во НаУОА, 2017. – Вип. 67. – С. 182–186.

УДК: 81'1

Ярослав Юрійович Лавренчук,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ОРФОФОНІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ГОЛОСНИХ У СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ ТА КАНАДІЙЦІВ

У статті представлені результати слухового (аудитивного) аналізу орфофонії англійських голосних фонем /i/, /i:/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ɔ/, /u:/, /ʌ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у спонтанному мовленні дикторів-чоловіків-носіїв орфофонічної норми британського, американського та канадського національних варіантів англійської мови в наголошеній позиції фонетичного слова.

Ключові слова: орфофонія, алофонічна варіативність, слуховий (аудитивний) аналіз, голосні фонем, національний варіант, спонтанне мовлення.

Ярослав Юрьевич Лавренчук,

Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев

ОРФОФОНІЯ АНГЛІЙСЬКИХ ГЛАСНИХ В СПОНТАННОМУ МОВЛЕННІ БРИТАНЦІВ, АМЕРИКАНЦІВ І КАНАДЦІВ

В статті представлені результати слухового (аудитивного) аналізу орфофонії англійських гласних фонем /i/, /i:/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ɔ/, /u:/, /ʌ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у спонтанному мовленні дикторів-чоловіків-носіїв орфофонічної норми британського, американського та канадського національних варіантів англійської мови в ударній позиції фонетичного слова.

Ключевые слова: орфофонія, алофонічна варіативність, слуховий (аудитивний) аналіз, гласні фонем, національний варіант, спонтанне мовлення.

Yaroslav Lavrenchuk,

Kyiv National Linguistic University, Kyiv

THE ORTHOTHONY OF ENGLISH VOWELS IN SPONTANEOUS SPEAKING OF THE BRITISH, AMERICANS AND CANADIANS

The article presents the results of the auditory analysis of the English stressed vowel phonemes /i/, /i:/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ɔ/, /u:/, /ʌ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ in spontaneous speaking of native male speakers of British, American and Canadian English whose pronunciation corresponds to the norms of the standard pronunciation of the varieties of English under consideration.

Key words: orthothony, allophonic variation, auditory analysis, vowel phonemes, national variety, spontaneous speaking.

Людська мова є складною і, водночас, системною [7]. Будь-яка система має власну будову (структуру), що є способом її організації. Мова як система складається із взаємопов'язаних між собою рівнів, кожен з яких становить собою окрему систему [5, с. 34]. Найнижчим з мовних рівнів є фонологічний, об'єктом дослідження якого є фонемі: найкоротші неподільні в часі (або лінійно) самостійні реальні одиниці мови, які позбавлені власного значення, проте пов'язані з ним і виконують словорозрізнавальну та словорозпізнавальну функції [4, с. 36–42]. Фонологічною системою є сукупність фонем в їхніх взаємозв'язках, що складає їх інвентар, який встановлюють на основі семантичного критерію за допомогою фонематичного протиставлення в ідентичних або близьких фонетичних умовах [4, с. 441]. Фонологічна система будь-якої мови передбачає реалізацію своїх функціональних одиниць (фонем) у мовленні [2]. Стандартна норма вимови складається з двох аспектів: орфоєпії й орфофонії [2]. Орфоєпія визначає сукупність правил літературної вимови, нормативний фонемний склад слова, послідовність фонем у слові, місце розташування словесного наголосу, закономірності інтонування фрази й ритмомелодики [8, с. 23]. Орфофонія (ортофонія) встановлює правила вимовляння алофонів фонем у мовленні залежно від їх оточення, позиції у слові відносно наголосу та інтонації [8, с. 23].

Англійську мову офіційно вважають національною мовою Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії і Нової Зеландії [21, с. 1]. Її престижність призвела до того, що кількість мовців, для яких вона не є рідною вчетверо перевищує її носіїв [21, с. 1]. Найпоширенішими на сучасному етапі функціонування англійської мови є такі її національні варіанти (НВ), як британський (НВБ), американський (НВА) і канадський (НВК). Озвучене спонтанне мовлення (СП) кожного з вищезгаданих НВ англійської мови дещо відрізняється одне від одного, і їх носії здатні розуміти одне одного майже без зайвих зусиль, не усвідомлюючи, що їхнє мовлення підпорядковується абсолютно чітким правилам вимовляння алофонів голосних і приголосних фонологічної системи того НВ англійської мови, який для них є рідним [17, с. 1]. Тому важливим убачається висвітлити результати першого етапу експериментально-фонетичного дослідження спрямованого на виявлення діапазону алофонічної варіативності реалізації англійських голосних фонем у СП британців, американців та канадійців, що й зумовлює актуальність даної статті.

Дослідженням сегментного складу британського, американського та канадського НВ англійської мови займалися як зарубіжні (Д. Джоунз, Д. О'Коннор, Ч. Барбер, А. Краттенден, Дж. Уеллз, П. Роуч, А. Гімзон, У. Лабов, У. Джастис, Н. Хомський, М. Халле, Б. Трнка, Ч. Боберг), так і вітчизняні (Д. А. Шахбагова, Т. О. Бровченко, М. П. Дворжецька, В. Ю. Парашук) науковці.

Метою статті є описати отримані результати проведеного слухового (аудитивного) аналізу реалізації англійських голосних фонем /ɪ/, /i:/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʊ/, /u:/, /ʌ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у СП британців, американців і канадійців. Матеріалом дослідження є спонтанне мовлення дев'яти дикторів-чоловіків-носіїв НВБ, НВА та НВК віком від 35 до 49 років, які володіють орфоетичною нормою кожного з досліджуваних НВ англійської мови. Основними методами дослідження обрано слуховий (аудитивний) аналіз, метод систематизації й узагальнення одержаних результатів фонетичного експерименту, а також зіставний метод, що дасть змогу досягти поставленої мети [9]. Слуховий аналіз здійснювався експертами-фонетистами Київського національного лінгвістичного університету, Вінницького державного педагогічного університету ім. М. М. Коцюбинського та Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

Згідно результатів слухового (аудитивного) аналізу реалізації англійських голосних фонем у спонтанному мовленні (СП) британців, американців та канадійців у наголошеній позиції фонетичного слова (ФС) орфофонія *голосних переднього ряду* /i:/, /ɪ/, /e/, /æ/ виявляється через такий діапазон алофонічної варіативності:

- 1) /i:/: [iː] – [iɪ] – [i] – [i̯]: *had_an_im'm[iː]diate_effect, where_you_can_*
's[ɪ], is_now_unde'f[i̯]ted, from_that_scr'[i̯]n_into (НВБ, НВА, НВК);
- 2) /ɪ/: [ɪ] – [i̯] – [ɪ̯] – [i̯]: *a_rough_old_'b[ɪ]siness, a_'Br[i̯]tish_rower, what*
she'd[r̩]d, seven_'[i̯]nches (НВБ, НВА, НВК);
- 3) a) /e/: [e] – [e̯] – [ɛ̯] – [ɛ̯]: *is_alto'g[e]ther, the_'s[ɛ̯]cond_one, they_*
's[ɛ̯]nt_me_off, story_to_'t[e]ll (НВБ);
- б) /e/: [e] – [ɛ̯] – [ɛ̯] – [ɛ̯]: *the_'b[e]st, I've_'m[ɛ̯]t, we_still_'s[ɛ̯]ll,*
de'p[ɛ̯]nding_on (НВА, НВК);
- 4) a) /æ/: [æ] – [æ̯] – [æ̯]: *the_most_em'b[æ̯]rassing, six-year-old_'[æ̯]d,*
the_most_spect'[æ̯]cular, my_'gr[æ̯]ndmother (НВБ);
- б) /æ/: [æ] – [æ̯] – [æ̯] – [æ̯] – [æ̯] – [ε̯]: *the_'[æ̯]verage, the_big_*
*'b[æ̯]ng_of, really_'distr'[æ̯]cting, open_source_'st[æ̯]ndard, an_American_*
'm[æ̯]n, this_'ch[ε̯]llenge (НВА, НВК).

Дані слухового (аудитивного) аналізу та наведені приклади свідчать про те, що в усіх трьох досліджуваних НВ англійської мови довга напружена голосна /i:/ характеризується втраатою тривалості [i], дифтонгізацією [iɪ] у кінцевій позиції ФС, а також назалізацією [i̯], що пояснюється її оточенням носовими приголосними. Ненапружена наголошена коротка /ɪ/, разом з голосними /ɪ/, /e/, /æ/ реалізується як надкоротка перед глухими зімкненими /p/, /t/, /k/ й подовжується перед дзвінками зімкненими /b/, /d/, /g/, що відповідає універсальному явищу, коли дзвінкі приголосні подовжують тривалість голосних [16; 20].

Національно-специфічною рисою дикторів американського та канадійського НВ англійської мови є підвищення відтінків [ɪ], [i̯] фонем /ɪ/ у напрямку до напруженої /i:/. У той час, як дикторам-британцям притаманна нормативна реалізація цієї голосної.

Алофонічний ряд голосної середнього підняття /e/ у мовленні носіїв англійської мови Британії представлений напіввідкритим варіантом [e]. Однак її реалізація у мовленні американців та канадійців різниться появою відкритого ненапруженого варіанта [ɛ̯]. Спільним для відтінків [e] та [ɛ̯] є зниження за підняттям в оточенні сонорних приголосних в усіх випадках її реалізації. Слід також зазначити, що на відміну від британського, в американському та канадійському НВ англійської мови фонему /e/ вважать напруженою і позначають знаком [e] лише у складі дифтонгу /eɪ/, а в усіх інших випадках вона реалізується як відкритий ненапружений [ɛ̯], тому й саму фонему в цих варіантах позначають як /e/, а не /e/ у британському варіанті [12; 19; 23].

У мовленні дикторів НВА та НВК ненапружена наголошена голосна низького підняття /æ/ реалізується через наддовгий звук [æ̯:] перед веллярною носовою /ŋ/, підвищується й назалізується [æ̯] перед носовими [m], [n] та дзвінким приголосним [d], що викликає незначну дифтонгоїдність [eə], яку краще можна буде перевірити за допомогою акустичного аналізу [9]. Аудиторами було також зафіксовано перехід підвищеного алофону [æ̯] в [ɛ̯] в оточенні сонорних приголосних, головним чином, перед «темним» відтінком [ɪ] бічної альвеолярної /l/ й палатоальвеолярним апроксимантом /r/. Основу такої відмінності у варіативності складає менше прагнення дикторів-американців та канадійців до традиційності та консервативності у мовленні.

Голосні фонем середнього ряду /ɜ:/, /ʌ/ у мовленні дикторів-британців, американців та канадійців реалізуються через досить відмінний одне від одного набір алофонів, а саме:

- 1) a) /ɜ:/: [ɜː] – [ɜː] – [ɜ̯]: *she_'h[ɜː]d, the_'[ɜː]st_one, the_'t[ɜ̯]n* (НВБ);
- б) /ɜ:/: [ɜː] – [ɜː] – [ɜ̯]: *'h[ɜː]dler, the_'c[ɜː]cumstance, as_I've_'l[ɜ̯]ned*
(НВА, НВК);
- 2) a) /ʌ/: [ʌ] – [ʌ] – [ʌ̯] – [ʌ̯]: *a_'r[ʌ]gh_old_business, 'l[ʌ]ch_me,*
very_'s[ʌ̯]btle, I'd_been_'r[ʌ̯]nning (НВБ);
- б) /ʌ/: [ʌ] – [ʌ̯] – [ʌ̯] – [ɜ̯] – [ɔ̯]: *is_'m[ʌ]ch_higher, you're_'st[ʌ̯]ck, an_*
'[ʌ̯]nthreatening, a_'c[ɜ̯]rrent_NBA_player, better_'re's[ɔ̯]lts (НВА, НВК).

З огляду на дані слухового (аудитивного) аналізу та приклади, загальною тенденцією СП дикторів НВ англійської мови Британії та США є назалізація алофонів [ɜ:], [ʌ] голосних /ɜ:/, /ʌ/ перед носовими сонорними /m/, /n/, коротша тривалість перед глухими зімкненими /p/, /t/, /k/ та триваліша – перед дзвінкими /b/, /d/, /g/, що є характерним для багатьох мов світу [20].

Напружена голосна /ɜ:/ у мовленні американців та канадійців зазнає повної ротичності (реалізації [r] в усіх позиціях) [ɜ:], тому її ще вважають самостійною напруженою ротичною голосною середнього ряду середнього підняття /ɜ:/, що зумовлено історично: тенденція до послаблення у вимовлянні палатоальвеолярної приголосної фонемі /r/ розпочалася ще у XV столітті, згодом вона вокалізувалася і станом на XIX століття зазнала повної елізії. Однак така зміна не встигла утвердитись на початковому етапі розвитку американського та канадійського НВ англійської мови в XVII-XVIII століттях. Після другої світової війни була здійснена спроба відновити вокалізований варіант фонемі /r/, проте вже у XX столітті цей варіант вимовляння втратив престиж серед більшості носіїв англійської мови США та Канади. Новим американським, а згодом і канадійським стандартом та нормою стала ротичність [r], основною метою якої було навмисне протиставлення мовлення носіями англійської мови Америки та Канади встановленому на той час британському стандарту реалізації цієї сонорної фонемі [12; 18]. Це, в свою чергу, свідчить про прагнення дикторів НВБ дотримуватись своїх вимовних традицій та бажання мовців НВА і НВК ламати стереотипи, вносячи зміни у своє усне мовлення.

Коротка ненапружена наголошена голосна середнього ряду /ʌ/ у НВБ характеризується зниженням за підняттям відтінком [ʌ], однак у мовленні дикторів-американців та канадійців вона реалізується як підвищений за підняттям відтінок [ʌ], що спричинено її тенденцією до централізації. Ще двома відмінними рисами мовлення північноамериканських дикторів є вимовляння на місці [ʌ] ротичного [ɜ] перед апроксимантом /r/ та перехід [ʌ] в [ɔ] перед «темним» відтінком бічної /l/, яка за своїм звучанням схожа до британської ненапруженої лабіалізованої голосної заднього ряду /ɔ/, що свідчить про тенденцію до системних змін в інвентарі голосних фонем північноамериканського варіанта англійської мови та можливе розщеплення /ʌ/ внаслідок переходу в ротичну /ɜ/, а також в голосні заднього ряду /ɔ/ та /ɑ/ й згодом її можливим зникненням із системи голосних фонем американського та канадійського варіантів англійської мови.

Голосні фонемі заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у мовленні дикторів Британії, США та Канади представлені таким алофонічним рядом:

1) /u:/: [uː] – [u] – [ū] – [ju:] – [uʊ]: 'f[uː]d poisoning, you 'ch[u]se, need to m[ū]ve, a small 't[u]be, st' [ju:]dios, 'h[ju:]ge diversity, to 'd[uʊ] (НВБ, НВА, НВК);

2) а) /ʊ/: [ʊ] – [ö] – [ü]: 'f[ʊ]ll of, one 'l[ö]k, 'w[ö]man (НВБ);

б) /ʊ/: [ʊ] – [ʊ] – [ö] – [ü]: 'w[ʊ]ld, is a 'g[ʊ]d thing, to 'p[ʊ]t a voice, in the 'w[ö]man's (НВА, НВК);

3) а) /ɔ:/: [ɔ:] – [ɔ] – [ɔ] – [ɔ]: 'd[ɔ:]ter, the word 'sh[ɔ:]t, the pr' [ɔ]perty ladder, is 'n[ɔ]mally (НВБ);

б) /ɔ:/: [ɔ] – [ɔ]: sp' [ɔ]ting world, is 'n[ɔ]mal,

4) а) /ɔ/: [ɔ] – [ɔ] – [ɔ]: 'p[ɔ]litics, quite a 'sh[ɔ]ck, British ec' [ɔ]nomy (НВБ);

б) /ɔ/: [ɔ] – [ɑ] – [ä] – [ā]: 'l[ɔ:]ll sorts of things, and I 's[ɑ], I 'g[ä]t interested, to resp' [ā]nd (НВА, НВК);

5) а) /ɑ:/: [ɑ:] – [ɑ] – [ɑ] – [ā] – [ā]: 'st[ɑ:] wars, my 'p[ɑ]ty's, 'p[ɑ]ssed my test, my first 'c[ā], 'd[ā]ncing (НВБ);

б) /ɑ:/: [ɑ] – [ā]: you look 'sh [ɑ]p, 'sm[ā]t phones (НВА, НВК).

Проведений слуховий (аудитивний) аналіз та наведені вище приклади свідчать про те, що для СП британців, американців і канадійців спільними виявилися такі модифікації, як:

1) втрата тривалості [u], [ɔ], [ɑ] довгих напружених /u:/, /ɔ:/, /ɑ:/ за рахунок швидкого темпу мовлення;

2) дифтонгізація [uʊ] голосної високого підняття /u:/ у кінцевій позиції наголошеного ФС;

3) триваліше звучання усіх голосних заднього ряду /u:/, /ʊ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ перед дзвінкими /b/, /d/, /g/ та коротше – перед глухими зімкненими /p/, /t/, /k/ та їх назалізація в оточенні носових сонорних /m/, /n/, що власне є універсальним явищем для голосних будь-якої мови [11; 16; 19; 20].

Мовлення носіїв англійської мови США та Канади на відміну від дикторів-британців характеризується:

1) елізією палатального апроксиманта /j/ з /ju:/ після сонорних /l/, /r/, міжзубної щілинної /ð/ та альвеолярних /t/, /d/, /s/, /z/, /n/ під час реалізації /u:/, що підтверджують результати попередніх досліджень [11; 23];

2) повною відсутністю довгої напруженої середнього підняття /ɔ:/, та реалізацією замість неї ротичного (еризованого) варіанта [or], який вже власне було б доцільно кваліфікувати як самостійну лабіалізовану напружену ротичну фонему заднього ряду середнього підняття /ɔ/, а також відсутністю довгої напруженої голосної низького підняття /ɑ:/ і появою на її місці напруженого ротичного варіанта [ar], який, як і [or], слід було б уважати самостійною фонемою заднього ряду напів-низького підняття /ɑ:/.

Довга напружена наголошена голосна низького підняття /ɑ:/ у мовленні дикторів-британців зазнає назалізації навіть за відсутності в її оточенні носових приголосних, що зумовлено, очевидно, механізмом артикуляції цієї голосної фонемі, а саме: передня частина язика повністю опущена, у передній частині ротової порожнини формується досить великий за розміром резонансний отвір, нижня щелепа значно опущена, спинка язика підіймається вгору до м'якого піднебіння, внаслідок чого незначна частина видихуваного повітря проходить через порожнину носа, що і створює ефект назалізації.

Таким чином, орфофонія англійських голосних фонем /i:/, /i:/, /e/, /æ/, /ɜ:/, /ʊ/, /u:/, /ʌ/, /ɔ:/, /ɒ/, /ɑ:/ у СП британців, американців і канадійців виявляється через втрату тривалості, дифтонгізацію, часткову делябілізацію, зближення за підняттям, а також трансформацію в інші голосні звуки, що в подальшому може призвести до змін у системі голосних фонем британського, американського та канадійського НВ англійської мови.

Отже, результати слухового (аудитивного) аналізу реалізації 11 англійських монофтонгів у наголошеній позиції фонетичного слова свідчать про те, що набір орфофонічних варіантів у спонтанному мовленні дикторів-британців є вужчим за діапазон алофонічної варіативності в мовленні дикторів-американців та канадійців (див. табл. 1.1), що зумовлено швидким темпом мовлення, низкою модифікацій різного ступеня, викликаних як різними позиційно-комбінаторними умовами, так і впливом національного чинника.

Таблиця 1.1

Орфофонія голосних фонем у спонтанному мовленні дикторів-британців, американців та канадійців за результатами слухового (аудитивного) аналізу.

Представлені результати слухового (аудитивного) аналізу реалізації англійських голосних фонем у спонтанному мовленні дикторів Британії, США та Канади в подальшому підлягатимуть перевірці шляхом акустичного аналізу, який дозволить виявити їхні об'єктивні темпоральні та спектральні характеристики, про що йтиметься у наступній публікації.

Фонема	Алофони НВБ	Алофони НВА	Алофони НВК
/i:/	[iː] – [iɪ] – [i] – [i̠]	[iː] – [iɪ] – [i] – [i̠]	[iː] – [iɪ] – [i] – [i̠]
/ɪ/	[ɪ] – [ɪ̠] – [ɪ̠] – [ɪ̠]	[ɪ] – [ɪ̠] – [ɪ̠] – [ɪ̠] – [ɪ̠] – [ɪ̠]	[ɪ] – [ɪ̠] – [ɪ̠] – [ɪ̠] – [ɪ̠] – [ɪ̠]
/e/	[e] – [ɛ̠] – [ɛ̠] – [e]	[e] – [ɛ̠] – [e] – [ɛ̠]	[e] – [ɛ̠] – [e] – [ɛ̠]
/æ/	[æ] – [æ̠] – [æ̠] – [æ̠]	[æ] – [æ̠] – [æ̠] – [æ̠] – [æ̠] – [æ̠] – [e]	[æ] – [æ̠] – [æ̠] – [æ̠] – [æ̠] – [æ̠] – [e]
/ɜ:/	[ɜː] – [ɜ̠] – [ɜ̠]	[ɜː] – [ɜ̠] – [ɜ̠]	[ɜː] – [ɜ̠] – [ɜ̠]
/ʌ/	[ʌ] – [ʌ̠] – [ʌ̠] – [ʌ̠]	[ʌ] – [ʌ̠] – [ʌ̠] – [ɜ̠] – [ɔ̠]	[ʌ] – [ʌ̠] – [ʌ̠] – [ɜ̠] – [ɔ̠]
/u:/	[uː] – [u] – [ū] – [ju:] – [uɔ̠]	[uː] – [u] – [ū] – [ju:] – [uɔ̠]	[uː] – [u] – [ū] – [ju:] – [uɔ̠]
/ʊ/	[ʊ] – [ʊ̠] – [ʊ̠]	[ʊ] – [ʊ̠] – [ʊ̠] – [ʊ̠]	[ʊ] – [ʊ̠] – [ʊ̠] – [ʊ̠]
/ɔ:/	[ɔː] – [ɔ̠] – [ɔ̠] – [ɔ̠]	[ɔː] – [ɔ̠]	[ɔː] – [ɔ̠]
/ɒ/	[ɒ] – [ɔ̠] – [ɔ̠]	[ɔ̠] – [ɑ̠] – [ɑ̠] – [ɑ̠]	[ɔ̠] – [ɑ̠] – [ɑ̠] – [ɑ̠]
/ɑ:/	[ɑː] – [ɑ̠] – [ɑ̠] – [ɑ̠] – [ɑ̠]	[ɑ̠] – [ɑ̠]	[ɑ̠] – [ɑ̠]

Література:

- Бровченко Т.О. Корольова Т.М. Фонетика англійської мови/Т.О. Бровченко//Контрастивний аналіз української та англійської мови: Підручник. – 2-ге вид., переробл. та доп.—Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили. – 2006. – 300 с.
- Вербицкая Л. А. Русская орфоэпия (К проблеме экспериментально-фонетического исследования особенностей современной произносительной нормы) / Людмила Алексеевна Вербицкая. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1976. – 124 с.
- Дворжецька М.П. Тенденції розвитку вимовної норми сучасної англійської мови // Мова, культура й освіта в сучасному світі : [зб. наук. праць до 90-річчя доктора філол. наук, проф. Романовського О.К. / відп. ред. Стишов О.А.]. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2008. – С. 141-145.
- Зиндер Л. Р. Общая фонетика / Лев Рафаилович Зиндер. – М.: Высш. Школа. – 1979. – 312 с.
- Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник – 2-ге видання/ Михайло Петрович Кочерган. – К.: Академія. – 2006. – 368 с.
- Паращук В. Зміни в кодифікованих вимовних нормах сучасної англійської мови/ В. Паращук. – Наукові записки. – Випуск XXVI. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2000. – С. 161-170.
- Соссюр Ф. де. Труды по языкознанию [Текст]: пер. с фр. / Ф. де Соссюр. – М.: Прогресс, 1977. – 696 с.
- Стеріополо Е. И. Система языка, орфоэпия, орфофонія / Елена Ивановна Стеріополо // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. Серія: Філологія. Педагогіка. Психологія. – 2000. – Вип. 1. – С. 21-41.
- Стеріополо О.І. Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення/ Олена Іванівна Стеріополо//Вісник КНЛУ. Серія: Філологія. Том 17 №1. – 2014. – С. 176-186.
- Шахбагова Д.А. Varieties of English pronunciation/ Д.А. Шахбагова. – М.: Высшая школа. – 1982. – 125 с.
- Barber Ch. Linguistic Change in Present-day English / Charles Laurence Barber// London, 1964. – 154 p.
- Boberg Ch. The English Language in Canada. Status. History and Comparative Analyses/ Charles Boberg// McGill university in Montreal. – 2010. – 270 p.
- Chomsky N., Halle M. The Sound pattern of English/Noam Chomsky, Morris Halle//The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England. – 1968. – 242p.

-
14. Cruttenden, Alan. *Gimson's Pronunciation of English* (7th ed.), London: Hodder. – 2008. – 126 p.
  15. Gimson, Alfred C. *Pronunciation of English* (3rd ed.), 1980. – 210 p.
  16. Jones, Daniel. *An outline of English Phonetics*/ Daniel Jones//Reader in phonetics in the university of London, 1922. – 222 p.
  17. Justice W. P. *Relevant Linguistics*/ W.P. Justice. // *An introduction to the Structure and Use of English for Teachers*. – 2004. – 309 p.
  18. Labov, William; Ash, Sharon; Boberg, Charles. *Atlas of North American English: Phonetics, Phonology and Sound Change*. Berlin/ New York: Mouton de Gruyter. – 2006. – 302 p.
  19. O'Connor J.D. *Phonetics*/ J.D. O'Connor// Penguin Books. – 1976. – 320 p.
  20. Roach P. *English Phonetics and Phonology* (4th ed.)/ Peter Roach// Cambridge University Press. – 2009. – 360 p.
  21. Roelcke T. *Variationstypologie – Variationstypology*/ Thorsten Roelcke// *Einsprach typologisches Handbuch der europäischen Sprachen*. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=eP9NoBW73qUC&pg=PR1&lpq=PR1&dq=Variationstypologie>. – 1044 p.
  22. Trnka B. *A Phonological analysis of Present-Day Standard English*/ Bohumil Trnka//University of Alabama, Series #17, 1966. – 155 p.
  23. Wells, John C. *Accents of English. An Introduction*, Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1982. – 277 p.